

INTERVJU IN USTNA ZGODOVINA: PRIČEVANJE ALI PRIPOVED?

Marko KLAVORA

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče,
Garibaldijska 1, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: kajakasm@gmail.com

IZVLEČEK

Ustni zgodovinar prek tehnike intervjuja izziva subjektivnost. To sicer velja za vse zgodovinske vire, četudi se tega zgodovinarji premalokrat zavedajo in se skrivajo za "objektivnostjo" predvsem pisnih uradnih dokumentov. Kljub temu ima samo ustni zgodovinar preko tehnike intervjuja možnost, da subjektivnost izziva neposredno. Samo on/ona ima priložnost, da vir v dialogu s pričevalcem/pripovedovalcem "oblikuje" v skladu s svojim raziskovalnim interesom. Vendar posameznika in njegove zgodovinske izkušnje ne more in ne sme opazovati izolirano od prostora/teritorija in časa, v katere je posameznik/posameznica umeščen/a. Življenjska zgodba posameznika, ki jo zgodovinar pri-dobi v intervjuju, mu omogoča vstop v polje memorije, saj se ustni zgodovinar preko subjektivnosti posameznika/posameznice ukvarja z inter-subjektivnim: kolektivnim, družbenim.

Ključne besede: ustna zgodovina, intervju, študije spomina, pričevanje, pripoved

L'INTERVISTA E LA STORIA ORALE: TESTIMONIANZA O RACCONTO?

SINTESI

Utilizzando la tecnica dell'intervista, lo storico orale sfida la soggettività. Questo è vero per tutte le fonti storiche, anche se gli storici raramente ne sono consapevoli e si nascondono dietro "l'oggettività" soprattutto di documenti ufficiali scritti. Solo allo storico orale, però, le tecniche dell'intervista permettono di poter sfidare la soggettività direttamente. Solo lui/lei ha l'opportunità di "modellare" la fonte secondo il proprio interesse di ricerca durante l'intervista con il testimone/narratore. Tuttavia, l'intervistatore non può e non deve osservare l'individuo e la sua esperienza storica separatamente dallo spazio/territorio e tempo nel quale questi è integrato. Con la storia della vita di un individuo, conseguita dallo storico mediante l'intervista, si accede al campo della memoria, poiché lo storico orale, attraverso la soggettività dell'individuo si occupa dell'intersoggettivo: del collettivo e del sociale.

Parole chiave: storia orale, intervista, studi sulla memoria, testimonianza, racconto

Intervju je v štiridesetih letih 20. stol. pod vplivom čikaške šole in kvantitativne sociologije ponovno postal orodje v zgodovinskih raziskavah. Hkrati so se z izumi novih načinov snemalnih naprav (magnetofon) že konec štiridesetih let na nekaterih ameriških univerzah in pri vladnih organizacijah pojavili prvi projekti ustne zgodovine.

Eden izmed teh programov je tudi "Oral Research office", ki ga je leta 1948 ustanovil Allan Nevins. Urad je začel izvajati intervjuje z "moškimi in ženskami, ki so napravili velike prispevke na področjih, s katerimi so se ukvarjali, ali pa so bili na položaju, da so spremembe znotraj teh področij opazovali" (Hoffman, 1972). To so bili predvsem politiki in gospodarstveniki, ljudje na vodilnih položajih v družbi. Druga pomembna značilnost prvih projektov ustne zgodovine pa je bila, da so bili locirani znotraj knjižnic (kot so v ZDA predsedniške knjižnice) ali arhivov, torej brez stika z oddelki zgodovine na univerzah, kar pomeni, da so imeli zelo malo vpliva na usposabljanje zgodovinarjev in s tem tudi na zgodovinarjevo početje. Ustna zgodovina je bila v tem času v ZDA dojeta kot arhivska praksa.

To zgodnjo "ideologijo" je jasno artikuliral Philip C. Brooks (takrat direktor knjižnice H. S. Trumana) na prvem srečanju Združenja ustnih zgodovinarjev leta 1966. Postavil je distinkcijo med raziskovalcem, ki intervjuja ljudi za lastno knjigo ali raziskavo, in med "čistim" ustnim zgodovinarjem, ki "akumulira zalogo dejstev za druge raziskovalce" (Dunway, Baum, 1996, 63–84). Po njegovem mnenju je početje drugega že po definiciji bolj objektivno.¹ Cilj je bil producirati ideološko nevtralne dokumente in (pre)pustiti interpretacijo drugim. Glavni intelektualni napor je bil zato posvečen naravi dokumenta: Kako nekdo izvaja intervju? Je dokument posnetek na magnetofonu ali transkripcija? Kako naj bo dokument katalogiziran? Kakšno je razmerje med ustno zgodovino in ostalimi dokumenti v arhivu?

Znotraj združenja Oral History Association (glej: OHA, 2012) sta bili ob njegovih začetkih prisotni predvsem dve temi. Prva je marginalni status ustne zgodovine znotraj zgodovinskega poklica, druga pa je nasprotje med tistimi, ki so dojemali ustno zgodovino kot del nekega določenega socialnega gibanja, in tistimi, ki so jo videli kot historično prakso, ki zahteva določene standarde: torej težnja po znanstvenosti in metodi. Pri slednjih pa se je pojavil konflikt tudi na ravni, ali naj ustna zgodovina koncentrira svoje zanimanje pri vodilnih ljudeh, ki so za seboj pustili goro dokumentov, na katere se lahko raziskovalec opira, ali naj se ustni zgodovinarji usmerijo k tistim, ki do sedaj v zgodovini še niso imeli svojega glasu in za seboj v večini tudi niso puščali pisnih virov.

Z vzponom nove levice (*New Left*) v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stol. v ZDA in Evropi je pri socialnih in politično angažiranih zgodovinarjih začel prevladovati predvsem slednji pogled. V ZDA je bilo opazno povečano zanimanje za zgodovino

1 To seveda kaže na začetni "kompleks" ustnih zgodovinarjev v odnosu do zgodovinarjev, ki pišejo na podlagi pisnih (arhivskih) virov, in željo po objektivnosti na enak način kot pri pisnih (arhivskih) virih. Kasneje, ko se je metodologija ustne zgodovine bolj razvijala, je takšno gledanje ovrgla, saj je osišče zgodovinarjevega zanimanja prestavila iz problema "objektivnosti" predvsem na različna vprašanja, ki jih zgodovinar postavlja eni in drugi vrsti vira. Hkrati pa je tudi problematizirala sam pojem objektivnosti (lingvistični obrat).

Afroameričanov² v povezavi z gibanjem temnopoltnih državljanov za civilne pravice. Podobna gibanja so sledila pri ostalih etničnih skupnostih, pomemben impulz pa je ustni zgodovini dalo tudi žensko gibanje.

Nastajanje “nove socialne zgodovine”, ki je temeljila na delu in pisanju angleških/ameriških zgodovinarjev E. P. Thompsona in Herberta Gutmana, je sprožilo nova vprašanja, kako so zgodovinarji gledali na preteklost (Evans, 1997, 139–152). Osebne politike šestdesetih³ in nova socialna zgodovina so skupaj postavile zahtevo po zgodovini “od spodaj navzgor” (“*bottom up history*”, “*history from below*”), zgodovino etničnih in rasnih manjšin, delavskega razreda, žensk. Skozi to novo perspektivo je bila ustna zgodovina eden izmed načinov, kako se dokopati do take zgodovine (Rožac Darovec, 2006, 447–467; Dunway, Baum, 1996).

Zgodovinarjem je ponudila priložnost, da ustvarijo dokumente tam, kjer jih do tedaj ni bilo.

INTERVJU V USTNI ZGODOVINI

Ko govorimo o intervjuju v ustni zgodovini, izjavljamo s položaja zgodovine in zgodovino pisja. V tem smislu ne smemo spregledati dveh dejstev. Prvo se dotika samega razvoja ustne zgodovine kot enega od možnih in legitimnih vstopov v zgodovino pisje, ki je, kot sem nakazal zgoraj, vezan na razvoj tehnike in samega medija (kot posrednika) med spraševalcem in pripovedovalcem/pričevalcem. “Disciplina” je relativno nova, tudi če so tehniko intervjuja in ustne informacije zgodovinarji uporabljali že prej (vsaj od Herodota naprej). Takšno, kot jo poznamo danes, je omogočil izum magnetofona in posnetka, ki je tako lahko postal (primarni) vir tudi za druge raziskovalce.

Drugo, za moj namen v pričujočem članku še pomembnejše, dejstvo pa je, da ustni zgodovinar prek tehnike intervjuja izziva subjektivnost. To sicer velja za vse zgodovinske vire, četudi se tega zgodovinarji premalokrat zavedamo in se skrivamo za “objektivnostjo” predvsem pisnih uradnih dokumentov. Kljub temu ima samo ustni zgodovinar preko tehnike intervjuja možnost, da subjektivnost izziva *neposredno*. Samo on/ona ima priložnost, da vir v dialogu s pričevalcem/pripovedovalcem “oblikuje” v skladu s svojim raziskovalnim interesom (Thompson, 2000, 173; Passerini, 1988, 12–30).

Vendar posameznika in njegove zgodovinske⁴ izkušnje ne more in ne sme opazovati izolirano od prostora/teritorija in časa, v katere je posameznik/posameznica umeščen/a.

2 Knjiga Alexa Haleya *Roots* (Korenine, 1970) je mnogo temnopoltnih Američanov inspirirala k iskanju zgodovine svojih družinskih prednikov v Afriki (Ritchie, 2003, 23).

3 Aktivisti so v tem času radi mešali osebno in politično. Raziskovalce – aktiviste, ki so pripadali novi levici, je prav ta trenutek peljal proti ustni zgodovini ali javnim projektom v skupnostih, ki so jih preučevali ali znotraj njih delali.

4 Uporabljam neoprijemljiv in protisloven pojem zgodovinska izkušnja v povezavi s posameznikom/posameznico. Neoprijemljiv in protisloven zato, ker je vsaka izkušnja “zgodovinska”. Vendar ga uporabljam predvsem zato, ker želim poudariti, da je vsaka izkušnja enkratna in neponovljiva: vedno je njen nosilec (in ustvarjalec) posameznik (posamezniki), ne kolektiviteta. Slednja ne obstaja drugje kot v “glavah” ljudi. Vendar so (kolektivitete) še kako realne in proizvajajo še kako realne učinke in posledice za posameznike.

Življenjska zgodba posameznika, ki jo zgodovinar pri-dobi v intervjuju, mu omogoča vstop v polje memorije,⁵ saj se ustni zgodovinar preko subjektivnosti posameznika/posameznice ukvarja z inter-subjektivnim: kolektivnim, družbenim.

Tudi skupine/skupnosti, ki jim posamezniki pripadamo, kot je med prvimi izpostavil Maurice Halbwachs, izoblikujejo svoje zgodbe, hkrati pa proizvedejo tudi načine, kako posamezniki te zgodbe podajajo. Posameznika in kolektivov (in posledično njune memorije), ki jim pripada, ni mogoče misliti ločeno: spominjanje posameznika je omejeno z družbenim kontekstom in pogojeno z geografskim prostorom, v katerem se odvija, vendar je kljub temu še vedno *individualni* mentalni akt⁶ (Misztal, 2003, 10–11; Portelli, 2007, 124–126). Memorija je socialna zato, ker vsak (individualni) spomin eksistira samo skozi odnos s “stvarmi”, ki si jih (v skupnosti, kolektivu, družbi) delimo: jezik, simboli, dogodki, stanja in (najpomembnejše) socialne in kulturne kontekste (Misztal, 2003, 11).

Preplet osebnega in kolektivnega znotraj ustnozgodovinskega intervjuja je zapleten, ni pa enosmeren, kot je po mojem mnenju implicitno poskušal dokazati Halbwachs, ko je poudarjal, da se vedno, ko se spominjamo, postavimo v EN tok kolektivnega mišljenja (Halbwachs, 2001, 47–53). Trdim torej, da je posameznik, vpet v memorijo kolektiva (kolektivov), katerih član je, vendar hkrati tudi (dejavno) sooblikuje to memorijo, na isti način, kot je sooblikoval (dovolj je že njegov obstoj) tudi zgodovino (Tonkin, 1992, 97–112). Na drugi strani pa se skozi njegovo individualno memorijo (torej skozi pripoved znotraj ustnozgodovinskega intervjuja) kažejo (ne same na sebi, kot take jih mora zgodovinar prepoznati: analiza!), kot poudarja Luisa Passerini, tudi oblike podrejanja, uklanjanja, hkrati pa tudi upori, trpnost tega posameznika/posameznice (Passerini, 2008, 217–218). Zgodovinopisje je v tem smislu vedno bila in bo ostala “ideografska” veda.⁷

5 Sam sem prevzel pomensko razlikovanje med terminoma *spomin* in *memorija*, ki jo je pred desetimi leti v slovenščino vpeljala Taja Kramberger ob prevodu dela Maurica Halbwachsa *Kolektivni Spomin* (Halbwachs, 2001). Memorija je nekaj, kar ni samo spomin (*souvenir*), kar ni samo evociranje, priklicevanje, reprodukcija; je spomin, ki prehaja iz področja osebnega v področje družbenega prek odnosa z drugim, drugimi. Je kolaž spominov, nekakšen *spominski orientacijski zemljevid* (Kramberger, 2009, 519–600) posameznika in skupin, ki pa ni fiksen, spreminja se glede na izkušnje posameznika in družbenih vplivov “od zunaj”. Je način, kako se posamezniki (ali skupine) identificirajo v prostoru in času. Krambergerjeva skozi recepcijo Halbwachsa še zapiše: “*Kolektivne reprezentacije memorije pa, ne pozabimo povedati, hkrati ustvarjajo neke vrste selekcijski filter, rekonstruirajo posamične spomine in jih oblikujejo v memorijo na podlagi potreb sedanjosti. Temeljna funkcija memorije je torej v zmožnosti, da stabilizira in uravnoveša razmerje med preteklostjo in sedanjostjo*” (Kramberger, 2009, 530).

6 Portelli opozarja, da se spominjajo posamezniki, ne skupine.

7 Če bi memorijo posameznikov in posameznic pojmovali samo kot “postavitev v tok” neke kolektivne memorije, ki jo posameznik/posameznica predstavlja in na katero se posameznik/posameznica (kot Neo v znanstvenofantastičnem filmu *Matrica*) *priklopi*, ko se spominja, bi po mojem mnenju umanjala enkratnost: “dialektika” kolektivnega in individualnega, podrejanja in invencije. Ameriški sociolog Jeffrey Olick pa je opozoril še na nekoherentnost (oziroma boljše: dvosmernost) znotraj Halbwachove sheme, saj Halbwachs govori na eni strani o družbenih okvirih *individualne* memorije, na drugi strani pa o *kolektivnih* (komemorativnih) *reprezentacijah*, ki po mnenju Olicka ne spadajo nujno v iste (komplementarne) fenomene, in to ponazoril s terminološkim razlikovanjem med *collective* in *collected memory*. Sam daje prednost prvemu konceptu (*collective memory*), družbi kot nečemu, kar presega samo

Če je posameznik torej socialno (družbeno) konstituiran, socializiran (Tonkin, 1992, 103), potem je lahko, kot opozarja Maurice Aymard, tudi individualna memorija predmet zgodovinopisja (in ne samo domena psihologije), saj bi bilo nesmiselno individualno memorijo (torej posameznika) dojemati kot nekaj, kar je stalno in nesprejemljivo, kar je oblikovano in preoblikovano izključno od zunaj (Aymard, 2004, 12).

Razlika ustne zgodovine v primerjavi z drugimi pristopi k življenjskim zgodbam je tako praktično kot tudi epistemološko torej utemeljena v samem jedru njene prakse: v njenih načinih in tehnikah intervjuvanja. Na eni strani znotraj intervjuja v ustni zgodovini prevladuje narativna forma, na drugi strani pripovedovalec išče povezavo med svojo (avto)biografijo in zgodovino (kolektivna in zgodovinska memorija), med individualno izkušnjo in transformacijami družbe (ali ožje skupnosti) (Portelli, 2004, 23–25).

Vprašanji “Kako 'zgodovinsko' je lahko posameznikovo življenje” in “Kako osebna je lahko zgodovina” si lahko zastavita tako pripovedovalec kot raziskovalec. Ena glavnih prednosti ustnozgodovinskega pristopa je prav ta, da izmenjuje in povezuje osebno (subjektivno) in socialno (kolektivno) ter biografijo in zgodovino. Po Alessandru Portelliju je edinstvenost ustne zgodovine prav v tem, da poveže posamičnost s celoto, življenje s časom in ustnost s pisavo (Portelli, 2004, 23–25). Osnova tega je dialog med pripovedovalcem in ustnim zgodovinarjem in posledično specifični odnos, ki se vzpostavi znotraj akta intervjuja.

Kot piše Mirjam Hladnik Milharčič, se skozi “interpretacije 'realnosti' pričevalcev prikažejo konteksti, v katerih pričevalci živijo. V socioloških in socialnozgodovinskih pristopih se življenjske zgodbe uporabljajo in interpretirajo na dva glavna načina: kot gradivo za študij življenjskih poti v različnih družbenih kontekstih ali kot besedilo, skozi katerega se odražajo načini konstrukcije osebnosti ali osebne identitete. Sama definicija življenjske zgodbe izhaja iz teh dveh ravni in interpretacij, saj lahko življenjsko zgodbo razumemo kot pripoved o življenjskih dogodkih ali pa jo definiramo kot zgodbo o osebnem značaju, kakršna se odraža v pripovedi” (Hladnik-Milharčič, 2007, 34–35).

V obeh primerih gre za “world making”, ki ni isto kot izkušnja oziroma samo obnavljanje izkušnje. Jerome Bruner je še bolj jasno zapisal, da se zgodbe o dogodkih, ki so pripovedovane, ne zgodijo v resničnem svetu, pač pa so skonstruirane v človeških glavah.⁸

seštevek posamičnosti, torej kot nečemu *sui generis*, kar je bližje Sausserovemu konceptu *language vs. parole* (Olick, 2007, 17–35). Sam menim, da njegova zastavitev spet pelje v družbeni determinizem oziroma v prevlado neke strukture nad posamičnostjo in enkratnostjo, oziroma v prevlado *kako* nad *kaj*, sinhroničnim nad diahroničnim, statičnosti nad invencijo.

8 V praksi ustnozgodovinskih intervjujev sem zelo hitro ugotovil, da pričevalci/pripovedovalci znotraj pogovora ne prestando menjujejo kode oziroma subjekte, skozi katere nizajo spomine. To vodi do vprašanj: Kdo se pravzaprav spominja znotraj ustnozgodovinskega intervjuja? Kdo je/so subjekt/i spominjanja? In, kako naj jih zgodovinarji prepoznavamo? Posamezne ravni memorije so “čiste” samo v teoriji, v praksi ustnozgodovinskih intervjujev so med seboj prepletene, težko ločljive, njihova raba pa prav zaradi tega problematična, vendar kljub temu metodološko (in epistemološko) nujna, če želimo razpoznavati in posledično analizirati ter razumeti delovanje posameznikov ali kolektivitet v zgodovini ter njihovo prepletenost. Skozi posameznikovo pripoved zgodovinar torej poskuša videti in prepoznati tudi večje subjekte, kot so npr. družina, lokalna skupnost, nacionalna memorija. V to območje se umešča tudi

To pa ne pomeni, da so izmišljene. Resničnostni program⁹ (ali bolj popularno: diskurz), kot se je izrazil francoski zgodovinar Paul Veyne, v katerem in znotraj katerega poskušamo razumeti in interpretirati pridobljena življenjska pričevanja/pripovedi in znotraj katerega se torej gibljemo, je zgodovinopisje.

V teoriji (pa tudi v praksi) ustna zgodovina lahko govori o čemer koli. Portelli jo kljub temu loči od ostalih disciplin in pristopov, kot jih uporabljajo antropologija, sociologija ali folkloristika. Glavna značilnost vseh pristopov pa je narativna forma, torej pripoved.

Ta pa je, kot poudarja Barthes, prisotna tako pri mitu, legendi, pripovedki, noveli, romanu, zgodovini, lahko pa bi dodali tudi biografijo, avtobiografijo, dnevnike, arhivske dokumente (Cohler Reissman, 2008, 4). Pripoved je torej povsod, pa vendar ni vse (kot smo poudarili v uvodu) pripoved. Ustne pripovedi, ki vzniknejo v “naravnem”, vsakodnevem pogovoru (npr. ob kosilu ali večerji), moramo razlikovati od “umetne” situacije ustnozgodovinskega intervjuja. Potrebno pa je tudi ločiti zgodbo od pripovedi. Sociolingvisti imajo pripoved bolj za generalno oznako, medtem ko je termin *story* (zgodba) pridržen za specifične oblike (Cohler Reissman, 2008, 6; Munslow, 2008, 16–28). Kot poudarja Reissman, so osebne zgodbe danes prevladujoče, saj izpostavljajo posameznika in kult “sebstva” kot projekt modernosti (Cohler Reissman, 2008, 7) kot “jaz, nenasiten z ne-jazom” (Škulj, 2002, 672). Osebno ustno pričevanje je v tem smislu močna kulturna vrednota, ki jo je “izumil” zahod, kar Kenneth Plummer poimenuje “*autobiographical age*” (Andrews, 2008, 47).

Ko zgodovinar pridobi pripoved/pričevanje posameznika/posameznice, je šele na polovici poti. Zgodovinska izkušnja posameznika se umešča v diskurz, ki pripoved o izkušnji opredeli, včasih tudi determinira. Giovanni Contini je v svoji študiji pokazal, kako so mednarodni odnosi in politična klima v povojni Italiji (krščanska demokracija vs. komunisti) vplivali na odnos vaščanov treh italijanskih vasic v Toskani do partizanov in partizanskega gibanja, kjer so Nemci kot povračilno akcijo za napad partizanov pobili večino odraslih moških. Odnos prebivalcev vasic do partizanskega gibanja se je spreminjal glede na dogajanja po dogodku, o katerem so pripovedovali (Contini, 1997; prim.: Portelli, 2007). Spremembe v družbi (ki so skupnosti in posamezniku zunanje) torej (pre)oblikujejo tudi individualno in kolektivno memorijo.

Sami tehniki intervjuja posvečajo učbeniki in besedila, ki se ukvarjajo z ustno zgodovino, veliko prostora (Thompson, 2000; Dunway, Baum, 1996; Raleigh Yow, 1994; Atkinson, 2003; Ritchie, 2003). Na vprašanje, kakšen naj bo ustnozgodovinski intervju, imajo njihovi avtorji veliko različnih odgovorov, nekateri pa tudi praktične nasvete, ki so sicer za druge raziskovalce lahko koristni. Pri tem lahko dodamo, da ni samo enega možnega načina in da je vsak projekt specifičen in terja prilagoditev splošnih napotkov.

vprašanje načina, kako ljudje (ali kolektivi, družbe) postanejo subjekti zgodovine ter kako jih zgodovinarji zgodovinimo.

9 “Naše vsakdanje življenje je sestavljeno iz velikega števila različnih programov in vtis vsakdanje povprečnosti se poraja prav iz te pluralnosti, ki jo v trenutkih nevrotične tankovestnosti občutimo kot hipokrizijo; nenehno prehajamo od programa k programu, kakor menjamo dolžino valov na radiu, a to počnemo nevede. Religija je navsezadnje le eden izmed teh programov in v drugih ne deluje” (Veyne, 1998, 126).

Nasprotno, končni pisni produkt procesa v ustni zgodovini po mojem mnenju je, kot se je v nekem drugem kontekstu izrazil sociolog Rastko Močnik, teorizacija prakse (Močnik, 2006).

Polemike so se v šestdesetih letih 20. stol. v nemale predvsem ob statusu raziskovalca: po pozitivističnem gledanju je bil raziskovalec objektivni, hladen in hkrati “neudeležen” opazovalec (Raleigh Yow, 1994, 68). Ta pogled se je začel krhati že v šestdesetih letih, sočasno z dogajanjem na antropološkem polju, ko je tudi antropologija začela obravnavati zapise kulture kot kulturne akte in ne samo kot pozitivistično dokumentacijo kulturnih sestavin. V tej luči moramo tudi na življenjske zgodbe, pa naj bodo zapisane in publicirane v katerem koli mediju, gledati kot na avtorska dejanja (Križnar, 1997).

S spremenjenim načinom gledanja pa se je pozornost usmerila tudi na vlogo raziskovalca, s tem pa tudi na načine, kako (na kakšen način) opraviti čim boljši intervju. Za ameriškega novinarja in ustnega zgodovinarja Studtsa Terkla je najboljši način intervjuja “pogovor ob skodelici kave” (Ritchie, 2003, 84). S tem hoče poudariti pomembnost sproščenosti in “neuradnosti”. Še posebej zato, ker pripovedovalci/pričevalci praviloma niso pripadniki družbenih elit in so tako razbremenjeni govora v formi “mi”. Govorijo o sebi in svoji izkušnji in večina jih v pogovoru z ustnim zgodovinarjem prvič iz svoje osebne izkušnje ustvarja zgodovino.

“Kvalitete”, ki jih izpostavljajo priročniki in ki naj bi jih imel dober ustni zgodovinar, so zato sledeče: najpomembnejše je seveda njegovo zanimanje za področje, ki ga raziskuje, in s tem posledično tudi spoštovanje do ljudi kot posameznikov, sposobnost pokazati razumevanje in simpatijo (empatijo) za pogled/perspektivo pripovedovalcev, predvsem pa bi moral dober ustni zgodovinar imeti voljo in moč “tiho sedeti in poslušati”. Paul Thompson je vse skupaj zložil v formulo: “veliko časa, veliko traku in nekaj vprašanj” (Thompson, 2000, 222).

Glede na formiranje vprašanj sta se pojavila dva različna pristopa, in sicer glede na tip raziskave. Prvi je objektivno komparativni, ki je ponavadi osnovan na vprašalniku ali vsaj na zelo strukturiranem intervjuju, ki ga vodi intervjuvar in postavlja serije podobnih vprašanj vsem intervjuvancem. Cilj je dobiti čim več odgovorov, ki bodo med seboj primerljivi za nadaljnjo analizo. Na drugi strani je prosto gibajoči se intervju, ki je bolj podoben dialogu med pripovedovalcem in intervjuvarjem, v katerem spraševalec sledi pripovedni liniji pripovedovalca (Thompson, 2000, 224). Najmočnejši argument za prosto gibajoči “*in-depth*” intervju je takrat, ko glavni namen raziskovalca ni iskati točno določene informacije, ampak posneti “pripovedni intervju”, posameznikovo subjektivno pripoved o njegovem življenju oziroma njegovem/njenem pogledu nanj kot celoto ali del: tisto, kar je Portelli definiral kot *history telling*. Pri tem raziskovalca zanima predvsem, kako pripovedovalec/pripovedovalka govori o svojem življenju, kaj vključuje v pripoved in kaj izpušča, kako pripoved organizira (strukturira), kaj poudarja, katere besede pri tem uporablja in kako (Thompson, 2000, 227).

Raziskave, ki se osredotočajo na dogodke (oziroma samo na sintakso pripovedovanja dogodkov, kot je to na primer Labova analiza), težijo k temu, da zbirajo korpuse intervjujev, medtem ko raziskovalci, ki preučujemo življenjske zgodbe, težimo k temu, da zberemo manj bolj poglobljenih in časovno dolgotrajnejših intervjujev. Večina raz-

iskovalcev, ki jih zanima izkušnja, poudarja, da je to najboljši način “produciranja” intervjuja. Znotraj takega formata lahko raziskovalec v nadaljevanju s svojimi posegi “ulovi” zgodbo, kjer koli že misli, da le-ta leži (Andrews, 2008, 22–48).

Pierre Bourdieu je v tem kontekstu poudaril, da je pravi način intervjuja nekje vmes med obema pristopoma; ta sloni na aktivnem in metodološkem poslušanju raziskovalca, ki je daleč tako od nevmešavanja raziskovalca kot tudi od usmerjajočega intervjuja s pomočjo vprašalnika. Intervju *life story* je za Bourdieua vrsta duhovne vaje, “ki skozi pozabo sebstva poskuša doseči preobrazbo pogleda o ‘drugem’, ki jo imamo v običajnih življenjskih okoliščinah” (Thompson, 2000, 239).

Govori torej o (z)možnosti in sposobnosti življenja v “drugega”.

Vendar, premaknimo se sedaj k uporabi ustnozgodovinskega intervjuja. Kako naj zgodovinarji razumemo pridobljeni ustnozgodovinski intervju ter kako naj ga umestimo v lastno besedilo? Kajti če so za samo produkcijo intervjuja odgovorna tako spraševalec kot pričevalec/prippedovalec, je v naslednji fazi odgovornost večinoma na strani raziskovalca.

PRIČEVANJE ALI PRIPOVED?

Ključna vprašanja, ki posegajo v samo jedro razumevanja glavnega vira (ustnozgodovinskega intervjuja), so: kaj pravzaprav mislim(o) s terminoma pripoved in pričevanje, kakšno je njuno razmerje oziroma kako pripoved znotraj ustnozgodovinskega intervjuja pogojuje pričevanje? In seveda obratno. Ali, da se vprašam preprosteje: kaj se zgodi v trenutku, ko se (zgodovinska) izkušnja/doživeto posameznika ubesedi, ko izkušnja (in pričevanje o njej) postane pripoved?

Ustni zgodovinar je, če parafraziram Blochovo posrečeno primero o ljudožercu iz pravljice,¹⁰ preko tehnike intervjuja v lovu za preteklostjo oziroma kar je preko spominjanja posameznika od nje ostalo. Italijanski ustni zgodovinar Alessandro Portelli primerja detektiva in psihoanalitika na eni strani in literarnega kritika ter (pozitivističnega) zgodovinarja na drugi. Za psihoanalitika pri analizi intervjuja ni pomembno, ali se je to, o čemer je govoril pacient, *res* zgodilo ali je samo plod pacientove domišljije. On je na lovu za *pomenom* povedanega. Na drugi strani je detektiv, za katerega je pri analizi intervjuja edino pomembno to, ali se je v *resnici* zgodilo to, kar je zaslišanec povedal, in ali ni mogoče tudi česa zamolčal. Njuno zanimanje je torej usmerjeno v različna polja “realnosti” in temu prilagodita tudi formo intervjuja. Portelli dodaja, da bi se (dekonstruktivistični) literarni kritik morda prepoznal v psihoanalitiku, medtem ko bi se (pozitivistični) zgodovinar najbrž prepoznal v policistu. Nasprotno pa meni Portelli, da bi moral ustni zgodovinar delovati istočasno na obeh ravneh.

Na tej točki pridemo do dveh različnih ravni razumevanja in uporabe ustne zgodovine, do razumevanja ustne zgodovine kot *pričevanja* (o izkušnji), ki se ga v zgodovinsko-pisnih besedilih (večinoma) uporabi za resničnost zgodovinarjeve perspektive oziroma

10 “Dober zgodovinar je namreč podoben ljudožercu iz pravljice. Kjer zavoha človeško meso, ve, je njegov plen” (Bloch, 1996, 57).

paradigme, in uporabe pričevanja kot *pripovedi* o preteklem. Zgoraj sem nakazal, da zagovarjam obe razumevanji, za kateri trdim, da sta že na ravni pripovedovalca/pričevalca (očividca) med seboj prepleteni, vendar je po drugi strani nujno, da ju razmejimo, opišemo in utemeljimo, kar mi bo v vsakokratni praksi omogočalo tudi lažjo (in bolj verodostojno) interpretacijo pridobljenih osebnih življenjskih pripovedi. Še posebej to velja zaradi slovenskega zgodovinopisnega in medijskega prostora, ki v svoji uporabi ustne zgodovine (pod)razumeva večinoma samo prvo raven (in še to zelo omejeno), zato pa “*ustna pričevanja*” bodisi diskreditira kot zgodovinski vir za nezanesljive (zgodovinopisno polje) bodisi jih p(r)odaja kot “resnične” (zgodovinopisno polje in medijski prostor).¹¹

Uporaba (zloraba) pričevalca je tako omejena na dokazovanje krivde (obdobja, posameznikov, ki so delovali v njem, struktur), ki v svojem bistvu temelji na sodniški, pravniški in policijski (recimo pozitivistični) logiki ter veri v eno samo (epistemološko!) resnico, kar seveda predpostavlja tudi sodbo o preteklem, linearno pripoved, ki ne upošteva večdimenzionalnosti, različnih perspektiv in kompleksnosti preteklega dogajanja. Da je tako zgodovinopisje tudi v funkciji (ne nujno zavestno in namerno) (vsakodnevnega) političnega polja, seveda ni potrebno posebej utemeljevati (prim.: Verginella, 2012).

Marc Bloch se je že v prvi polovici 20. stol. vprašal: soditi ali razumeti, ter se postavil na stran razumeti. Pravi: “*Obstajata dve vrsti nepristranskosti: nepristranskost znanstvenika in nepristranskost sodnika. Znanstvenik zapisuje in pravzaprav izziva izkušnjo [...]. Ne glede na svoje skrivne želje svojega srca dober sodnik zaslišuje pričele v skrbi, da bi spoznal dogodke, kakršni so bili. Taka je pri obeh dolžnost in o tem ni mogoča nikakršna razprava. Pride pa trenutek, ko gresta poti vsaksebi. Znanstvenik opazuje in pojasnjuje, in s tem je njegova naloga končana. Sodnik mora še razglasiti sodbo*” (Bloch, 1996, 128).

Nagnjenje zgodovinarjev k sodbam na škodo razumevanja seveda ni nov pojav, je pa z erupcijo “potlačeni” memorij ob tektonskih političnih prelomih po letu 1989 skokovito narasla, kar se v različnih družbenih kontekstih najbolj kaže kot manipuliranje

11 V zadnjih letih lahko na televiziji v produkciji dokumentarnega programa Televizije Slovenija spremljamo vrsto dokumentarnih filmov, ki se dotikajo slovenske novejšje (polpretekle) zgodovine in kot osrednji tok pripovedi dokumentarnega filma uporabljajo pričevanja ljudi, ki so čas živeli, in tako vstopajo v polje ustne zgodovine. Avtor(ji) (režiserji) dokumentarcev se življenjskih zgodb pričevalcev lotevajo prav diletsko in “enodimenzionalno” in skoraj vedno predstavijo njihove pripovedi skozi manihejsko prizmo zlo-dobro, na način, da jih odrežejo od njih samih in postavijo pričevanje v vakuum ideologije. Pričevalce pa vedno predstavijo kot žrtve, ne pa kot subjekte z življenjsko potjo in enkratnim pogledom na svet. Temu (statusu žrtve) je podrejena vsa pripovedna struktura dokumentarcev, vključno z izborom strokovnjakov – zgodovinarjev ali poznavalcev obdobja, glasbenimi in estetskimi dodatki. Če bi avtor(ji) prebrali vsaj en priročnik ustne zgodovine, bi videli, da lahko svoje dokumentarne filme tudi drugače zastavijo in “v resnici” prepustijo pričevalcem, da spregovorijo skozi njihovo lastno perspektivo in da ta ni nikoli (ali skoraj nikoli) samo enodimenzionalna in premočrtna, pač pa so pripovedi kontradiktorne in za gledalca velikokrat “begajoče”. To seveda avtorju postavi dodatne (tehnične in metodološke) težave pri montaži filma, vendar pa je prav ta “kompleksnost” porok za večjo “objektivnost”. Vsekakor bi se lahko izognili raznim strokovnjakom in močnim avtorskim pomenom s simbolnimi, “estetskimi” in glasbenimi vložki, ki pačijo, izkrivljajo in hkrati poenotijo pričevanja po eni in edini perspektivi, ki je dovoljena: enodimenzionalna perspektiva avtorja, ki tako postane edini (ideološki) filter med gledalcem in pričevalcem.

s številom pobitih na tej ali oni strani, ki ga je Badiou označil kot “sodobno moralno inflacijo” (Badiou, 2005, 15). Zato zgodovinarjev namen ne bi smel biti, da nek čas rehabilitira, ampak misli – razgrne njegovo mislečo bit. Badiou, ki poskuša misliti kratko 20. stoletje skozi njegov ceh (filozofija), zapiše: “*Uporabljamo metodo, ki je kar se le da notranja. Ne gre za to, da bi stoletje presojali kot neko objektivno danost, pač pa da se vprašamo, kako je bilo subjektivirano, da ga razumemo iz njegovega imanentnega poziva*” (Badiou, 2005, 16).

PRIČEVALCI IN ZGODOVINARJI

Ni ustne zgodovine brez srečanja dveh subjektov: prvega, ki zgodbo pripoveduje, in drugega, ki na podlagi povedanega rekonstruira zgodovino. Kljub temu pogosto pozablamo, da je raziskovalec (ustni zgodovinar) tisti, ki prvi spregovori in tako determinira diskurzivno polje (Chamberlain, Thompson, 2004, 28). Na koncu je spet raziskovalec tisti, ki se podpiše pod končni izdelek. Odgovornost je torej v celoti njegova.

Vprašanje, ki se mi poraja predvsem iz primerjave z današnjim frenetičnim (medijskim) prostorom in njegovim diskurzom o preteklem, ki ga je Nora poimenoval *pospešenje zgodovine*¹² (Nora, 1989, 7) je, na kakšen način in kje. Na vprašanje kje, je moj odgovor, da se bo morala metodološko dobro usposobljena ustna zgodovina spoprijeti tudi z novimi tehnikami, ki jih omogoča digitalna tehnologija, in s svojimi spoznanji vstopiti tudi v polje javne zgodovine (*public history*) in študij spomina (*memory studies*), saj bodo sicer le-te prepuščene politikantom ali političnim institucijam, ki vedno težijo k institucionalizaciji ene memorije napram drugim in posledično k legislaturi memorije. Tako se na primer lahko zgodi, da je nekdo sodno preganjan v Turčiji, če označi pokole armenskega prebivalstva ob propadu Otomanskega imperija med 1. svetovno vojno kot genocid; obratno pa v Švici grozi sodna obravnava tistemu, ki zanika omenjeni genocid (Garton Ash, *The Guardian*, 16. 10. 2008). To “uzakonjenje zgodovinske resnice” sicer ni novost, je pa – tudi v zahodnih demokracijah – vedno pogostejša tendenca. Tako se je skupina francoskih zgodovinarjev leta 2008 v “Appel de Blois” zaskrbljena zaradi retrospektivne moralizacije in uzakonitve zgodovine zavzela, da “*nobena politična institucija nima pravice definirati zgodovinske resnice [...] zgodovinopisje pa ne more biti suženj vsakokratne politike in ne more biti pisano s stališča tekmujočih memorij*.” (LPH, 2012). Apel, ki so ga podpisali eminentni zgodovinarji kot Hobsbawm, Nora, Le Goff, je na nek način kontroverzen in vsaj zame sporen, saj pušča odprt prostor prav vsaki memoriji (npr. tudi tistim, ki zanikajo Auschwitz).¹³ Vendar jedro njihovega argumenta ni v tem, da so vse memorije med seboj enake (ker pač niso), pač pa v tem,

12 Ta občutek, ki ga imamo sodobniki, da se je zgodovina pospešila, da se vse dogaja hitreje kot v preteklosti, je gotovo odraz revolucije v sodobni tehnologiji (informacij). Povezave med spominom, pozabo, hitrostjo in počasnostjo je mogoče v literaturi najbolje tematiziral češki (francoski) pisatelj Milan Kundera v romanu *Počasnost*.

13 Konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja je Noam Chomsky branil zanikovalca holokavsta, zgodovinarja Roberta Faurissona in pri tem opozoril na konceptualno razliko med udejanjanjem nekega mnenja in pravico človeka, da pove, kaj misli.

da se znotraj zgodovinskega diskurza (do)pušča pluralizem mnenj in pogledov ter da država (nacionalna skupnost, korporacija) in njeni represivni aparati znotraj tega diskurza v demokraciji nimajo kaj iskati (prim.: Jarausch, Linderberger, 2007, 1–20; Fogu, Wulf, 2006, 1–39).

S tem kratkim ekskurzom smo vstopili že na drugo raven: kako izkušnjo posameznika, pridobljeno s pomočjo ustnozgodovinskega intervjuja, umestiti v skupnost, družbo in kako skupnost (družba) vpliva na spominjanje posameznika. Prehod in spono od posameznika h kolektivu nam bo omogočilo polje raziskav, ki se v zadnjih dvajsetih letih *pospešeno* (v prenosorazmerju z erupcijo raznih memorij) razvija in si je nadelo ime *memory studies*¹⁴ – študije spomina. Javni diskurzi o zgodovini, spominu in preteklem so se v zadnjih tridesetih letih stopnjevali, še posebej ob tektonskih političnih prelomih od konca osemdesetih let 20. stoletja, ko se je s padcem železne zavese (predvsem v vzhodni Evropi) sprostila kolektivna memorija celih skupin in nacij, ki jo je Aelida Assman poimenovala “*an eruption of suppressed memories*” (Assman, 2007, 16). Te so med seboj zavzele antagonistične, tekmovalne drže, same pa temeljijo na pozabi enega dela lastne zgodovine, da bi lahko obudili in poudarili drugega: nihajo torej med preganjanjem ene skupine na račun kolaboracije druge, med viktimizacijo sebe in krivdo drugega (Assman, 2007, 16). Ta *izbruh* tekmujočih kolektivnih memorij je zgodovinar Tony Judt razložil skozi odnos, ki se je vzpostavil do druge svetovne vojne (tako v zahodni kot vzhodni Evropi) v času hladne vojne, ki je na nek način “zamrznil” memorijo celih skupin prebivalstva na dogajanja med in pred drugo svetovno vojno, s tem, da je vso krivdo prevalil na Nemčijo in tako omogočil (vse do padca železne zavese) ohranitev hladnovojne političnega *statusa quo* (Assman, 2007, 15; prim.: Judt, 2007, 22–23).

Politične pa tudi tehnološke, socialne, kulturne spremembe vplivajo na to, **kaj, kako in zakaj** se posamezniki in družbe (kolektivi) spominjajo/pozabljajo. Kako v teh pogojih *pospešena zgodovina*, ko so živo memorijo zamenjali *kraji memorije* (Nora, 1989), definirati spomin/memorijo v razmerju do zgodovine in zgodovinskega? Kako naj zgodovinar v svoji pripovedi “uporabi” pričevanja/pripovedi, da jih ne zlorabi, da ne zapade v ideološkost, shematičnost in banalnost? Kako predstaviti memorije, ki jim posameznik/posameznica pripada in jih predstavlja, vendar hkrati ostati tudi zunaj in nad njimi?

Zgodovinarji bi morali biti zainteresirani za pričevalce in pričevanja, ker so obdobje ali dogodke doživeli, ker jih skozi njihovo izkušnjo tudi interpretirajo in ker nam na ta način lahko posredujejo svojo izkušnjo.¹⁵ Ali če se izrazim z besedami Paula Ricoeurja: Pričevalec reče: “*I was a part of the story, I was there.*” Vendar ob istem času tudi pripoveduje s pomočjo imaginacije, vživljanja in od nas pričakuje, da mu verjamemo. Ricoeur dodaja, da pričati v bistvu pomeni od drugih zahtevati, naj mi zaupajo (Ricoeur,

14 Zaradi interdisciplinarnosti polja, ki ga prej povezujejo problemi oziroma topike, kot pa ena sama metodologija ali tradicija, so v letu 2008 ustanovili tudi mednarodno revijo *Memory studies*, ki združuje avtorje od nevrobiologije do narativne metode, ki jih združuje “*delo s spominom*”. Glej: *Memory studies*, 2008, 1.

15 Takšna raba pričevalca je teoretsko najbolj utemeljena in raziskana pri posameznikih in posameznicah z izkušnjo nemških koncentracijskih taborišč (Bidussa, 2009).

2004, 161–166). V tem smislu si raziskovalec in pričevalec znotraj ustnozgovinskega intervjuja delita (tudi) zaupanje.

Vendar je njun vstop v zgodovino različen. Pričevalcu vprašanje, fotografija, dokument, dogodek evocira tok spominov, fragment, ki evocira preteklo (zgodovinsko) izkušnjo in prek njega raziskovalcu pripoveduje svojo zgodbo. Zgodovinarju se na drugi strani ob fotografiji, dokumentu, pričevanju porajajo vprašanja, na katera brez pomoči pričevalca/pripovedovalca/očividca ni sposoben odgovoriti. Kot poudarja Bidussa, pa ne gre samo za to, da pričevalec singularizira, zgodovinar pa sestavlja mozaik (univerzalizira), pač pa je vstop v zgodovinopisje prek ustnih virov za zgodovinarja tudi način dela, uporabljanja in upravljanja z viri (Bidussa, 2009, 118–119).

Po mojem mnenju je najbolj zanimiva in za raziskovalca tudi najbolj plodna raven, ki jo je Alessandro Portelli označil kot “*history-telling*”, raven, ki ne obstaja v običajnem pogovoru in je konstruirana (torej je “umetna”) znotraj ustnozgovinskega intervjuja. Je tip pripovedovanja, dialoga med pripovedovalcem in raziskovalcem, ki **vnaprej** oblikuje narativni prostor pripovedovalca, ki zgodbo pripoveduje na način, ki ga ne bi uporabil v drugem kontekstu ali z drugim poslušalcem (Portelli, 2007, 75–80), kjer dejansko lahko opazujemo zgodovinjene, kar nam posledično (in vzporedno) postavlja vprašanja tudi o konstrukciji naše lastne zgodovinske pripovedi.

Kaj je skupni produkt zgodovinarja-raziskovalca in pričevalca/pripovedovalca znotraj ustnozgovinskega intervjuja: pričevanje ali pripoved? Odgovor, ki se ponuja skozi Portellijevo prizmo v primerjavi med resnico policista in psihoanalitika, je seveda oboje. Vendar je izkušnja (in pričevanje o njej) tista (tisto), zaradi katere nas *kot zgodovinarje* pripoved sploh zanima, kar ne pomeni, da je nepomembna. Vendar: izkušnja je **posredovana** v in s pripovedjo. Mimo tega dejstva, kot nas opozarjajo poststrukturalistični teoretiki,¹⁶ ne moremo.

V fokusu ustnega zgodovinarja je torej zgodovinska izkušnja konkretnega posameznika/posameznice, kot je bila podana skozi pripoved o času lastnega življenja, obči kraji (toposi), na katere se vežejo posameznikova spominjanja,¹⁷ ter načini, kako posameznik podaja *pomen* doživetemu. Predpostavljam, da je topično in časovno urejanje izkušnje znotraj pripovedi pričevalcev/pripovedovalcev ne samo značilnost človeškega, ampak tudi, kot trdi Paul Ricouer, “ustvarja” človeško: “*Čas postane človeški čas takrat, ko*

16 F. R. Ankersmit zapiše: “*Po postmodernističnem gledišču žarišče ni več na sami preteklosti, temveč na neskladju med sedanostjo in preteklostjo, med jezikom, ki ga sedaj uporabljamo za govorjenje o preteklosti, in samo preteklostjo. Skozi zgodovino ne “poteka ena sama črta”, ki naj bi to neskladje nevtralizirala*” (Ankersmit, 2007, 138).

17 Akt priklicevanja spomina. Kot opozarja Luisa Passerini, se ta akt dogaja v trikotniku med molkom in pozabo, ki sta njegov konstitutivni del (Passerini, 2008, 231–235). Individualna memorija je produkt tega procesa, je tisto, kar je vidno, manifestno. Posameznik ne samo črpa iz kolektivnega, ampak tudi sam ustvarja pomene. Pri spominjanju gre za “*proces reprezentiranja reprezentacij, kjer vsak korak priklicuje ali zrcali drug korak in v katerem se subjekt giblje med številnimi sloji reprezentacij ter jih hkrati ustvarja: subjekt ne more sprejemati reprezentacij, če sam ne ustvarja novih, oziroma z drugimi besedami, ne more se sporazumevati, če ne prispeva k tej mnogoterosti*” (Passerini, 2008, 233).

je artikuliran narativno; nasprotno ima pripoved pomen, ko zarisuje poteze časovnega izkustva” (Ricoeur, 2000, 13).¹⁸

Pripoved o preteklem (*history-telling*) posameznice ali posameznika nas zanima v kontekstu *doživete izkušnje* preteklega, ki je bil poimenovan kot “drugi val narativne analize, ki se je usmeril od študij pripovedi *kot teksta* (Munslow, 2007, 16–28) k študijam *pripovedi-v-kontekstu* (Andrews, 2008, 65).

Koncept razumem in “uporabljam” na dveh ravneh: na ravni pričevalca/pripovedovalca hkrati (in vzporedno) pa tudi na ravni (konstrukcije) moje (lastne) pripovedi (teksta). Poudarek ni toliko na sintaksi pripovedovanih dogodkov (tudi ta raven je namreč že interpretacija), pač pa na semantiki (pomenu) pripovedovane izkušnje. Takšna obravnava temelji na fenomenološki predpostavki, da lahko (zgodovinska) izkušnja skozi pripoved postane del zavesti. Hermenevitičen pristop k analizi zgodb pa omogoča holistično obravnavo, skozi razumevanje.¹⁹

18 Na drugem mestu poveže oba koncepta: “[...] med dejavnostjo pripovedovanja zgodbe in časovnim značajem človeškega izkustva obstaja sovisnost, ki ni povsem naključna, temveč je določena oblika transkulturne [podčrtal M. K.] nujnosti. Ali rečeno drugače: da čas postane človeški čas, ko je artikuliran narativno, in da dobi pripoved ves svoj pomen šele tedaj, ko postane pogoj časovne eksistence.” (Ricoeur, 2000, 105).

19 Termin uporabljam v smislu, kot ga je definirala Hannah Arendt. Ko je v petdesetih letih 20. stol. vzpostavljala koncept totalitarizma, ko je torej poskušala *razumeti* lastno zgodovinsko izkušnjo – kaj se je zgodilo njej in njenim sodobnikom po vzponu nacizma –, je postavila nasproti vedenje in razumevanje: “Rezultat razumevanja je smisel, ki ga ustvarimo znotraj samega življenjskega procesa, kolikor se skušamo spraviti s tem, kar delamo in pretrpimo [...] Vednost in razumevanje nista eno in isto, vendar sta medsebojno povezana. Razumevanje temelji na vedenju in vedenje ne more napredovati brez predhodnega, neartikularnega razumevanja. [...] Razumevanje je predhodno vednosti in ji sledi. Predhodno razumevanje, na katerem temelji vsaka vednost, in pravo razumevanje, ki jo transcendirata, sta si v nečem enaka: vednost osmišljena [...] Bi lahko dar “razumevanja sre” razumeli, poimenovali kot sposobnost imaginacije. Za razliko od domišljije, ki nekaj sanja, se imaginacija zanima za posebno temnino človeškega srca in za svojevrstno gostoto, ki obdaja vse, kar je resnično [...] Brez te sposobnosti imaginacije, ki dejansko je razumevanje, bi se nikoli ne mogli znajti v svetu. To je edini notranji kompas, ki ga imamo. Sodobniki smo le do mere, do koder seže naše razumevanje” (Arendt, 2006, 30–43).

INTERVIEW AND ORAL HISTORY: TESTIMONY OR NARRATION?

Marko KLAVORA

University of Primorska, Science and Research Centre,
 Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia
 e-mail: kajakasm@gmail.com

SUMMARY

By means of interview techniques, the oral historian chases the past (or what has been preserved of it) through the memories of an individual. Italian oral historian Alessandro Portelli compares his work to that of a detective and psychoanalyst on one side and a literary critic and (positivist) historian on the other. When analysing an interview, a psychoanalyst does not care if what the patient talked about really happened or whether it was all just a figment of his imagination. He is after the meaning of what has been said. For a detective, on the other hand, the only important thing in analysing an interview is whether the things reported by the interrogated really happened and whether anything could also have been omitted. As their interests are thus directed into completely different fields of “reality,” the forms of their interviews are adapted accordingly. Portelli adds that a (deconstructivist) literary critic could perhaps recognise themselves in the psychoanalyst, while a (positivist) historian could probably identify themselves in the policeman. An oral historian, however, has to operate on both levels at the same time. He is interested in both the (perfective) past that took place and the manner in which the knowledge of this past has preserved and shaped (through transformations of the memory) in the present. He is therefore also interested in the meaning ascribed by the subjects (or the collectives) to past events.

Historians should be interested in testifiers and testimonies, for these lived through the period or the events in question, they can interpret them through their experience and thus share their experience with us. In this sense, the researcher and testifier within the frame of an oral history interview (also) share their trust.

However, they access history differently. A photograph, a document, an event evokes in the testifier a flow of memories – a fragment evoking a past (historical) experience – and through that they narrate their story to the researcher. On the other hand, the historian, presented with a photograph, document or testimony, is flooded by questions they are unable to answer without the help of a testifier/narrator/eyewitness. It is not only about the testifier singularising and the historian composing a mosaic (universalising), but accessing historiography through oral sources is, for a historian, also a method of working with, using and managing the sources.

Key words: oral history, interview, studies of memory, testimony, narration

VIRI IN LITERATURA

- LPH (2012):** Liberte pour Historie. <http://www.lph-asso.fr/> (14. 5. 2012).
- OHA (2012):** Oral History Association. <http://www.oralhistory.org/about/> (14. 5. 2012).
- Andrews, M. et. al. (2008):** Doing narrative research. London, Sage.
- Ankersmit, F. R. (2007):** Historiografija in postmodernizem. Filozofski vestnik, 1, 121–139.
- Arendt, H. (2006):** Razumevanje in politika. Nova revija, 289/290, 30–43.
- Assman, A. (2007):** Europe: A community of memory? GHI Buletin, 40, 11–25.
- Atkinson, R. (2003):** The life story interview. London, Sage publications.
- Aymard, M. (2004):** History and memory: Construction, Deconstruction and Reconstruction. Diogenes, 51, 1, 7–16.
- Badiou, A. (2005):** Dvajseto stoletje. Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Bidussa, D. (2009):** Dopo l'ultimo testimone. Torino, Einaudi.
- Bloch, M. (1996):** Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Bruner, J. (2004):** Life as narrative. Social research: An International Quarterly, 71, 3, 692–710.
- Chamberlain, M; Thompson, P. (ur.) (2004):** Narrative and genre. Context and types of communication. New York, Routledge.
- Cohler Riessman, C. (2008):** Narrative methods for the human sciences. Los Angeles.
- Contini, G. (1997):** La memoria divisa. Firenze, Rizzoli.
- Dunway, D.; Baum, W. (1996):** Oral history. An interdisciplinary anthology. Walnut Creek, Altamira Press.
- Evans, R. J. (1997):** In defense of history. London - New York, W.W. Norton & Company.
- Garton Ash, T. (2008):** The freedom of historical debate is under attack by the memory police. The Guardian, 16. 10. 2008.
- Grele, R. J. (1996):** Directions for oral history in the United States. V: Dunway, D., Baum, W.: Oral history. An interdisciplinary anthology. Walnut Creek, Altamira Press, 63–84.
- Halbwachs, M. (2001):** Kolektivni spomin. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Hladnik Milharčič, M. (2007):** Avto/biografičnost narativnosti: Metodološko teoretični pristopi v raziskovanju migracijskih izkušenj. Dve domovini: razprave o izseljenstvu, 26, 31–46.
- Hoffman, A. M. (1972):** Oral history in the United States. Journal of Library History, 7, 3, 277–285.
- Jaraus, K., Linderberger, T. (2007):** Conflicted memories. Europeanizing Contemporary Histories. Oxford.
- Judt, T. (2007):** Povojna Evropa 1945–2005. Ljubljana, Mladinska knjiga.

- Kramberger, T. (2009):** Memorija in spomin. Zgodovinska antropologija kanonizirane recepcije (Študija primera revije Modra ptica. Bartol z Vidmarjem) (doktorska disertacija). Koper, Fakulteta za humanistične študije.
- Križnar, N. (1997):** 'Talking heads' (Govoreče glave): snemanje in vrednotenje zapisov življenjskih pričevanj. V: Vrednotenje življenjskih pričevanj. Celovec, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 7–16.
- Lebow, R. N., Fogu, C., Wulf, K. (2006):** The Politics of Memory in Postwar Europe. London, Duke University Press.
- Memory studies.** Memory studies, London, SAGE, 2008–.
- Misztal, B. A. (2003):** Theories of social remembering. Philadelphia, Open University Press.
- Močnik, R. (2006):** Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika. Ljubljana, cf*.
- Munslow, A. (2008):** Narrative and history. Hampshire, Palgrave Macmillan.
- Nora, P. (1989):** Between Memory and history: Les Lieux de Mémoire. Representations, 26, 7–24.
- Olick, J. K. (2007):** The politics of regret. On collective memory and historical responsibility. New York - London, Routledge.
- Passerini, L. (1988):** Storia e soggettività. Le fonti orali, la memoria. Firenze, La Nuova Italia Editrice.
- Passerini, L. (2008):** Ustna zgodovina, spol in utopija. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Portelli, A. (2007):** Storie orali. Roma, Donzelli Editore.
- Raleigh Yow, V. (1994):** Recording oral history. A practical guide for social scientists. Thousand Oaks - California [etc.], SAGE Publications.
- Ricoeur, P. (2000):** Krog med pripovedjo in časovnostjo. Ljubljana, Društvo Apokalipsa.
- Ricoeur, P. (2004):** History, memory, forgetting. Chicago, University of Chicago Press.
- Ritchie, D. A. (2003):** Doing oral history. Oxford, Oxford University Press.
- Rožac Darovec, V. (2006):** Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine. Acta Histriae, 14, 2, 447–467.
- Škulj, J. (2002):** Modernost in koncepcija historičnosti. V: Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture: ob 80-letnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, Littera picta, 665–674.
- Thompson, P. (2000):** The voice of the past. New York, Oxford University Press.
- Tonkin, E. (1992):** Narrating our pasts. The social construction of oral history. Cambridge.
- Verginella, M. (2012):** Zgodovinopisna in politična raba pričevalca. Acta Histriae, 20, 1–2.
- Veyne, P. (1998):** Ali so Grki verjeli v svoje mite? Ljubljana, cf*.